

Platon Felsefesinde “İyi” İdeasının Yöneten ve Yönetilen İlişkisindeki Ahlaki Rolü

Elif Çetinkıran Balcı

Dr. Öğrt. Üyesi,
Kırklareli Üniversitesi
elifcetinkiran@hotmail.com
0000-0001-6321-1495

Öz: Platon, felsefe tarihinin ilk sistematik filozofu olarak kabul edilmektedir. Platon gerek ontoloji görüşünü gerekse epistemoloji görüşünü temellendirebilmek adına görünen dünya ve düşünülen dünya ayrımını yapmış, bu dualist tavrını felsefesinin bütününe yansıtarak ahlak ve siyaset görüşlerini de bu ikili dünya görüşü çevresinde temellendirmiştir. Bu ayrım Platon felsefesinin en sofistike yanını oluşturmaktadır. Bu dualist tutumun epistemolojik alana yansması duyu bilgisi ve akıl bilgisi - *doxa* ve *episteme* - olmuş, ahlaki alana yansması ise istek/arzular ve aklın talepleri/buyrukları şeklinde kendini göstermiştir. Gerçek bilgi duyulardan gelmez, bilgiye yalnızca aklımızla ulaşabiliriz, bu bilgi idealarda saklıdır. İnsansal iyi de, bilgisiz elde edilemez, insanın iyi durumda olması ve mutluluğu elde edebilmesi için idealara ulaşması bir zorunluluktur. Kişi idealara ulaşamıyorsa idealara ulaşmış bilge kişilere önceliği vermelidir. Bu aynı zamanda kişilere düşen ahlaki bir yükümlülüktür. Çünkü hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin, yani bir bütün olarak toplumun iyiliği ve mutluluğu bilgi sahibi olan, ideaları kavrayabilmiş kişilere bağlıdır. Platon erdemi ve bilgiyi belli türden bir toplumsal yapı ile birleştirmiş ve erdemli ve bilgili olmanın buna uygun bir toplumsal düzen zemininde gerçekleşebilir olduğunu düşünerek nitelikli bir devlet ve toplum felsefesi ortaya koymuştur. Bu makalede Platon'un idealarının, özellikle de “İyi” ideasının yalnızca epistemolojik bir nitelik göstermeyip, özellikle ahlaksal bir anlama sahip olduğu ve aynı zamanda toplumsal bir göreve de hizmet ettiği gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: idea, akıl, iyi, erdem, mutluluk.

The Moral Role of “Good” Idea of Plato Philosophy in the Relationship Between the Governor and Governed

Abstract: Plato is deemed as the first systematic philosopher in the history of philosophy. Plato divided as visible world and imagined world in order to ground his both ontological and epistemological view. His dualist attitude was fully reflected in his philosophy and became basis for his moral and political view. This distinction constitutes the most sophisticated part of his philosophy. His dualism was reflected in the epistemological field as knowledge of sense (*doxa*) and knowledge of mind (*episteme*) while in the in the moral field as wishes/desires and wishes/commands of the mind. True knowledge doesn't come from senses, we can only reach it through our mind. This knowledge is hidden in the ideas. Humane good also cannot be acquired without knowledge. It is obligatory to reach for the ideas in order to be well and happy. One who cannot reach for the ideas must give priority to wise ones who achieved. This is also a moral duty because the well being of both the governor and the governed depend on both those who holds knowledge and has grasped the ideas. Plato combined virtue and knowledge with a certain kind of social structure and introduced a qualified state and social philosophy, believing that being virtuous and knowledgeable can be realized on the ground of a suitable social order. This article aims to show that Platon's ideas, “good” idea in particular, doesn't only qualify epistemologically, but also has a moral implication and serves for a

Key Words: idea, mind, good, virtue, happiness.

Çetinkıran Balcı, Elif (2022) "Platon Felsefesinde “İyi” İdeasının Yöneten Ve Yönetilen İlişkisindeki Ahlaki Rolü", *Politikos*, ss. 96-109.

Giriş

Platon, felsefe tarihinin ilk sistematik filozofu olarak kabul edilmektedir. O, varlıktan bilgiye, ahlaktan siyasete, sanattan eğitime felsefenin neredeyse her alanına dair görüş ortaya koymuş önemli bir düşünürdür. Nitekim ünlü İngiliz düşünürü Whitehead, “bütün felsefe tarihi Platon’a düşülen dip notlardan ibarettir” (Whitehead, 1969: 63) deyişle bu görüşü açıkça ortaya koymuştur.

Platon, hocası Sokrates gibi Sofistlere karşı büyük bir mücadeleye girişmiştir. Sofistlerin göreceliği savunmaları ve nesnel ve sarsılmaz bilginin imkânına yönelttikleri şüpheci tavır hocası Sokrates gibi Platon’u da uğraştıran temel problem olmuştur. Sofistlerin öğretileri en temelde, herkes için geçerli olabilecek objektif bir bilginin mümkün olmadığını iddia etmeleri ve bunu da Herakleitos’un “her şey akar, her şey değişir” öğretilerine dayandırmaları ile özetlenebilir. Ana madde sürekli bir değişim halinde olduğu için hiçbir şeye “budur”, “şudur” şeklinde kesin bir nitelik atfedemeyiz, zira bunu dediğimiz an, o şey başka bir şeye dönüşmeye başlamıştır bile. Bilgimizin tek kaynağı olduğunu, bunun da duyular olduğunu söyleyen Sofistler, düşünce denilen şeyin duyumdan farklı bir şey olmadığını, yalnızca duyumun bir devamı olduğunu kabul ederler. Dolayısıyla Parmenides’in savunduğu, duyu verileri ile akıl verilerinin aynı özellikte olmadığı, duyu verilerinin geçici ancak akıl verilerinin ise kalıcı olduğu ve gerçek bilgiye aklın verilerini takip ederek ulaşılabileceği yönündeki görüşleri de kabul etmezler. Sofistlere göre bilginin tek kaynağı vardır, o da duyumlardır; “bilgi algıdır” (Platon, Theaitetos: 151e). Duyular somut nesnelere algılamakla kişiye verilir, bununla birlikte hem somut nesnelere sürekli değişir hem de kişilerin duyuları bir değildir ve değişim halindedir. Dolayısıyla şeyler bana nasıl görünüyorsa öyle, sana nasıl görünüyorsa öyledir (Platon, Theaitetos, 152), herkes için geçerli bir bilgi de mümkün değildir. Öyleyse ne kadar insan varsa o kadar da doğru vardır.

Bilgisel anlamda relativist bir tavrı benimseyen Sofistler, ahlaksal ve toplumsal meselelerde de aynı görüşü sürdürmüşlerdir. *Virtue* (erdem) kavramı, onlar için yarar ve başarı anlamlarına gelmekteydi. Kişilerin iyisi kendi koşullarına ve kişisel yararlarına göre değişebilir özellikte olabileceği gibi, bir devlette uygulanan adalet de, o devletin kendi özel durumuna göre ve o siteyi başarıya götürecektir kriterlere göre değişebilir. Dolayısıyla evrensel bir ahlaksal norm ya da değerden bahsedilemez, aynı şekilde her devlette geçerli olabilecek evrensel bir adalet sisteminden bahsedilemez. Bu durumda farklı birçok ahlaklar ve adaletler olacak, her kişi veya devlet, kendine uygun olanı, kendisine en çok yarar getireni seçme hakkına sahip olacaktır. Nasıl ki bilgisel düzeyde herkesin üzerinde anlaşabileceği evrensel bir doğru yoksa aynı şekilde herkes için geçerli olan ve tüm insanları kuşatan bir evrensel iyi de olmayacaktır.

Sofistlere karşı çıkan ilk düşünür Sokrates olmuş, sofistlerin görüşleriyle hayatı boyunca savaştırmıştır. Sofistlerin relativist görüşleri karşısına tümel doğruları koyan Sokrates herkes için geçerli olan doğruların olduğunu belirtmiştir. Bilginin konusu sanı değil epistemedir. Epistemeye ise Sofistlerin sandıkları gibi duyularla değil, akıl ile ulaşılır. Sokrates’e göre ruhta saklı doğrular vardır, bu doğruların açığa çıkartılması gerekmektedir, bu ise

soruşturma, üzerine düşünme ile, yani akıl ile gerçekleştirilebilir.

Sokrates'ten sonra onun bıraktığı yerden Platon devam etmiş, o da kendi adına Sofistlerle hesaplaşmaya girişmiş ve kendine özgü felsefe sistemini oluşturmuştur. Bilgiye ve erdeme bakış açısı Sokrates'in etkisi altında şekillenmiş olmakla birlikte, Platon'un Sokrates'i aşan iki önemli düşüncesinden bahsedebiliriz: Bunlardan birisi, epistemolojik bakımdan tümellerle tikelleri birbirinden tamamen ayırmış olması, bunları farklı iki varlık alanına dâhil etmesidir. Diğeri ise ahlaksal ve toplumsal meselelere dairdir, Platon erdemi ve bilgiyi belli türden bir toplumsal yapı ile birleştirmiş ve erdemli ve bilgili olmanın buna uygun bir toplumsal düzen zemininde gerçekleşebilir olduğunu düşünerek nitelikli bir devlet ve toplum felsefesi ortaya koymuştur.

Platon idealar öğretisini oluştururken, kendisinden önceki düşünürlerden etkilenmiştir. Platon Herakleitos'un "her şey akar, değişir" önermesinin yalnızca duyularla algıladığımız somut nesnelere âleminde geçerli olduğunu, ancak gerçekliğin bununla sınırlı olmadığını düşünmüştür. Diğeri yandan bir de Parmenides'in bahsettiği, duyularla algıladığımız dünyadan ayrı, duyulara kapalı ancak yalnızca akılla kavranılan bir âlem olduğunu düşünerek, Herakleitos'un çokluğundan Parmenides'in "Bir"ine yükselmiş ve somut nesnelere yanında akıl âleminin varlığını kabul etmiştir. Platon bu düşünceleri, hocası Sokrates'in gerçek bilginin, somut nesnelere kavramından ibaret olduğu görüşüyle birleştirmiş ve bilgi denilen şeyin tek teklerde değil bu tek teklerin de varlık nedeni olan birlikte, yani idealarda bulunduğu sonucuna varmıştır. Aristoteles'in de belirttiği üzere, Sokrates'ten farklı olarak Platon, duyusal şeylerin tanımını olamayacağını düşünerek, tümellere, yani idealara duyusal nesnelere bağımsız bir varlık alanı vererek ideaları kendi başına gerçeklikler olarak kabul etmiştir (Aristoteles, Metafizik, 1078b 29).

Böylelikle Platon duyular ile algılanan somut nesnelere dünyasının karşısına, akıl ile kavranılan idealar dünyasını koymuş ve asıl gerçekliğin idealar olduğunu söyleyen bir metafizik dizge oluşturmuştur. Bir yanda asıl gerçekliğin dünyası vardır, bu idealar dünyasıdır, idealar, her şeyin değişmez özleridir, diğeri yanda ise, değişmenin, dönüşümün olduğu relatif dünya, yani duyularımızla algıladığımız somut nesnelere dünyasıdır ki bu nesnelere ideaların soluk kopyalarıdır, duyusal nesnelere idealarından pay almak suretiyle var olurlar (Aristoteles, Metafizik: 987b 10). Somut nesnelere gelip geçici olduğu için onlar üzerinde bilgi ortaya koymamız mümkün değildir. Gerçek bilgi idealara yükselmek ve onları akılla kavramaktan ibarettir (Ülken, 2016: 115). Platon'un asıl gerçeklik dediği bu idealar, hem varlığın, hem bilginin, hem ahlakın, hem de siyasetin koşulu olacaktır.

Platon'un bilginin temeli olan idealar ile ideal devlet ve ahlak arasında kurmuş olduğu bağı açığa çıkarmak adına öncelikle onun bilgi görüşünü ele alıp idealizmini ortaya koymak gereklidir.

Platon'un Bilgi Görüşü ve İyi İdeası

İdea Platon felsefesinin şüphesiz en önemli kavramı olmuştur. Platon, "ne vardır?" sorusunu değişmeyen ve kalıcı olan idealar vardır diye cevaplamıştır. Bu aynı zamanda sadece bilinebilir olanın asıl gerçekliğe sahip olduğunu söylemektir. Dolayısıyla Platon,

epistemoloji ile ontolojiyi birbiri içine geçirmiş, bilinebilir olma ile var olma arasında bir ortaklık kurmuş ve bunun bir sonucu olarak duyularımızla algıladığımız somut nesnelere ikinci plana atarak somut nesnelere değişme özelliğinden dolayı onları değerden düşürmüştür. Platon ontolojisini epistemolojisi üzerine inşa etmiştir ki Aristoteles daha sonra hocasının bu tutumunu eleştirmiş ve epistemolojiyi ontolojinin üzerine inşa etmenin gerekliliğinden ve öneminden bahsetmiştir. Aristoteles’e göre, Platon’un yaptığı gibi idealar dünyasını somut gerçekliklerin önüne yerleştirmek yerine, önce değişir nitelikte olsa da somut nesnelere kabul etmeli, somut nesnelere üzerinden bize bilgiyi, neliği veren ideaları, kavramları yükseltmeliyiz.

Platon’da bilgi demek her şeydir, bilgi neredeyse diğer tüm felsefi sorunların çözümüdür. Bilgi, idealar dünyasıyla mümkündür. Değişip gelip geçen nesnelere alanında olsa olsa doğru sanıya sahip olabiliriz. Ne var ki doğru sanı bilgi değildir, doğru sanı sallantılıdır, bilgi yani episteme ise, bir temele bağlı olmakla birlikte çürütülmesi mümkün olmayan özlerle ilgilidir. Platon, bunu daha iyi açıklayabilmek için, güzel şeylerle “kendinde güzel” ya da güzel ideası arasındaki ayrıma dikkat çeker. Algılanan dünyada çeşit çeşit güzel nesnelere vardır, güzel bir tablo, güzel bir ev, güzel bir insan. Ne var ki tüm bu güzel nesnelere, güzel ideasından pay aldıkları için güzel olarak adlandırılabilirler. Güzellikleri güzel ideası sayesinde. Ancak yine de güzel bir ev başka bir insan için güzel olmayabilir, güzel bir tablo bir insana anlamlı gelirken bir başkası için bir şey ifade edemeyeceğini göstermek istemektedir, duyularımızla algıladığımız nesnelere âlemde böylesi bir ortaklık kurulamayacağı varsayımından hareket eden Platon, bu nedenle bu âlemde gerçek bilginin ortaya koyulamayacağını söyler. Bu âlemde olsa olsa sanılardan, doğru veya yanlış olabilen sanılardan bahsedilebilir. Buna karşılık asıl anlamda güzelin, güzelin kendisinin ait olduğu idealar dünyasında böylesi kişiden kişiye değişen bir izafiyet söz konusu olmadığı için, bu alanda gerçek bilgi mümkün olabilmektedir. Bilimin konusu işte bu her zaman aynı olan asıl anlamda güzel ideasıdır, bilim görünüşlerle değil özlerle, yani idealarla ilgilenir ve bu idealar tüm insanlar için ortaktır (Platon, 2017: 476a- 478a).

Platon eğer bilgi ortaya koymayı amaçlıyor ise, gelip geçici, kusurlu, oluş ve yok oluşa tabi, bu nedenle de herhangi bir hakikatin kaynağı olamayacak nesnelere dünyasının dışında ve bu dünyanın üstünde mükemmel, kusursuz, mutlak olan ve hakikatin dayanağı olabilecek özellikte akıl ile kavranan bir gerçekliğin, yani ideaların varlığını da kabul etmek zorunda olduğumuzu düşünür (Arslan, 2019: 99). Buradan hareketle birbirinden derece olarak farklı olan ve kendi aralarında katı bir hiyerarşi oluşturan farklı dört çeşit bilme türünden bahseder ve bu görüşünü *Devlet* adlı eserinin VI. Bölümünde Çizgi Benzetmesi ile açık bir biçimde ortaya koyar. Çizgi Benzetmesi, onun hem ontolojisini hem de epistemolojisini bir arada görebildiğimiz, aynı zamanda ontoloji ile epistemolojinin nasıl iç içe geçtiğini açık bir şekilde gözlemleyebildiğimiz önemli bir figürdür. Şöyle ki Platon ortasından bölünmüş bir çizgi düşünmemizi ister. Bu çizginin alt kısmı görünen dünyayı, üst kısmı ise düşünülen dünyayı temsil etmektedir. Daha sonra bu iki çizgiyi kendi içlerinde tekrar eş iki parçaya bölmemizi ister. Alt kısımdaki görünen dünyanın ilk basamağını somut nesnelere yansılar ya da gölgeleri denilen *eikasia* (tahmin) oluşturur.

Eikasia somut nesnelere yansıması, gölgesi olması bakımından bilme türünün en alt basamağıdır, yani gerçeklikten en uzak olan katmandır, dolayısıyla idealara en uzak olduğumuz noktadır ki bu nedenle bilgi bakımından da en değersiz bilgi çeşitidir. Görünen dünyanın ikinci basamağını ise bu gölgelerden yavaş yavaş duyular aracılığıyla nesnelere bizzat kendilerini algılamaya doğru bir gidişat olan inanç (*pistis*) oluşturmaktadır. İnanç basamağında söz konusu olan varlıklar, canlı varlıklar, bitkiler ve insan elinden çıkma bütün nesnelere (Platon, 2017: 510 a). Kavranan dünyaya ait olan çizginin üst kısmına geçtiğimizde ise, artık duyuşal âlemden kopup giderek tümel gerçekliklere yükseldiğimiz bir alana geçiş yapmaktayız. Burada bizi ilk olarak ideaları anlamamızı kolaylaştıracak ara bir bilme çeşidi karşılar ki bu, geometri ve aritmetik gibi varlıkların bulunduğu, bunları birer varsayım olarak kabul ederek ilerleyen varsayımsal bilgi (*dianoia*)dir, Platon bu bilme türünün sanıyla kavramsal bilgi arasında ortalama bir bilgi türü olduğunu söyler (Platon, 2017: 511 d). Kavramlar çizgisinin ikinci kısmı bilme türünün en üst noktasını oluşturur, bu kısma ait olan varlık, Platon'un asıl anlamda varlık olarak kabul ettiği idealardır, bu kısımda ilk kez kesin bilgi ile karşılaşılır, bu bilme türü diyalektik kavrayış (*noesis*)tir. Bu basamakta, duyuşal olan her türlü şeyden bağ koparılmıştır. *Episteme* işte bu alanda, yani idealaların bulunduğu varlık alanında ortaya çıkar. İdealar, bu bölünmüş çizgilerin en aydınlık kısmıdır, çünkü "bir şey gerçeğe ne kadar yakın olursa o kadar aydınlık"tır (Platon, 2017: 511 e).

İdeaların kendi aralarında da bir merteye düzeni olduğunu düşünen Platon, tüm idealardan farklı olan ve onların üstünde duran ideanın "İyi" ideası olduğunu söyler. İyi ideasını, idealaların ideası olarak betimler. İyi ideası en yüksek bilimin konusudur (Platon, Devlet: 505 a). Platon, doğru ve güzel olarak kabul edilen tüm şeylerin, eğer kişiyi iyiye ulaştırmıyorsa herhangi bir değerinin olmayacağını düşünür. İyi'yi bu şekilde idealaların en üstüne yerleştiren Platon, İyi'nin sahip olduğu bu üstün değerden ötürü insanlar tarafından tam olarak açıklanamaz özellikte olduğunu düşünür ve onun ancak bir benzetmeyle anlaşılabilirliğini söyler ki bu onun ünlü "Mağara Benzetmesi"nde ortaya koyduğu güneş motifidir. Mağara benzetmesi, Platon'un felsefesinde, hem bilgisel, hem varlıksal, hem de ahlaksal ve toplumsal olarak yorumlanabilecek önemli bir benzetmedir. Mağaranın içi, çizginin alt kısmını yani görünüşler kısmını, mağaranın dışı ide çizginin üst kısmını, düşünülenler kısmını oluşturur. Mağaranın içindeyken gözünü mağaranın dışına dikmiş, zincirlerini kırarak adım adım mağaranın dışına doğru ilerleyen kişi, duyulur dünyadan idealar dünyasına yükselen kişiyi tasvir eder, bu aynı zamanda kişinin içinden geçtiği bir ahlaksal dönüşümü de ifade etmektedir. Bu kişi, aynı zamanda aydınlanmış kişi, toplumun normlarından koparak gerçeği bizzat kendi gözleriyle görme cesaretine sahip kişiyi, yani gözlerini- geçici körlüğü göze alarak- güneşe çevirmeye karar vermiş kişiyi temsil eder. Bu noktada Güneş ile İyi ideası arasında önemli bir benzerlik kurulur. Gözler nasıl ki -kendilerinde her ne kadar görme gücü olsa da- Güneş olmaksızın hiçbir şey göremezse, aynı şekilde, İyi ideası da düşünülür âlemde Güneş gibi görev yapar ve İyi ideası olmaksızın kafa- onda her ne kadar bilme yetisi olsa da- bu yetisini kullanamaz. Yani, bilinen şeyler bu bilinme özelliğini İyi ideasından alırlar. Dolayısıyla görünen dünyada göz ve ışığın Güneş ile bağı olmasına rağmen onları bir ve aynı saymak nasıl ki

hataysa, düşünülen dünyada da bilim ve gerçeği İyi’yle yakın saymak doğru ancak bir ve aynı saymak ise hatadır (Platon, 2017: 509 a). “Böyleyken iyi, hiç de bir varlık değildir. Varlıktan çok daha parlak, çok daha güçlü bir şeydir” (Platon, 2017: 509 c).

İyi bir bilgi nesnesi olduğu ve diğer tüm ideaların bilinme nedeni olduğu kadar aynı zamanda hayatın temel amacıdır, kişinin yaşarken temel gayesi İyi’ye ulaşmak olmalıdır. Dolayısıyla Platon’un felsefesinde “insan nasıl doğru yaşar?” sorusu, “iyiye ulaşmakla” şeklinde cevaplanabilir. İyi, aynı zamanda mutluluğun anahtarıdır. İyi ideası hem en üst bilgi türü, hem de mutlu yaşamışın biricik anahtarıdır. Bu anlamda İyi, hem bilgisel, hem ahlaksal hem de toplumsal bir anlama sahip olur ve kilit bir kavrama dönüşür.

Platon’un Erdem ve Siyaset Görüşü

Platon nasıl ki katı bir dualizm anlayışıyla birlikte gerçekliği görünenler ve düşünülenler olarak ikiye ayırmışsa, aynı şekilde insanı da yapısal olarak beden ve ruh şeklinde ikiye ayırmıştır. İnsanı insan yapan, insan olmanın özünü ve değerini oluşturan, insanı diğer canlılardan ayıran yan, beden değil ruh yanımızdır. Dolayısıyla insan olmak demek, bedenden çok ruh ile ilgilenmek, beden yanına değil ruhuna özen göstermek demektir, zira ruh, öz gerçeğe ya da öz varlığa bedenden daha yakındır, bu nedenle de bedenden çok ruhumuzla ilgilenmemiz gereklidir. Ne var ki insanların çoğu ruhu değil bedeni ve bedeninin ihtiyaçlarını ve isteklerini gözetir ve en büyük çabayı bedensel ihtiyaçları gidermeye verir. Çünkü bedenle uğraşmak, bedeninin isteklerini doyurmak kişiye anlık olarak daha fazla haz verir. Ancak sürekli bedeni doyurmaya çalışarak haz peşinde koşmak, nihai olarak kişiyi mutluluğa ulaştırmaz, çünkü bir hazzı elde eder etmez bu bizi başka bir hazzla ve daha çoğunu elde etmeye sürükler ve sonuç olarak sonu gelmez bir çaba ve tatminsizliğe itiliriz. Oysa yapılması gereken şey bedene değil ruha yönelmek ve ruhumuzu doyurmaya uğraşmaktır, ruhun verdiği ruhsal haz, bedensel hazlardan çok daha hakikidir ve sonuç olarak bizi mutluluğa da ulaştırmaktadır. Mutluluğa ancak ruhu besleyerek ulaşabiliriz. Platon’un hayatın en yüksek ereği dediği mutluluğa ancak bedeni ikinci plana atıp ruhumuza özen göstererek ulaşabiliriz. Ruhun besini, onu iyi kılan en önemli şeyler ise bilim, düşünce, sağduyu ve erdemlerdir.

Erdem, yaşamın temel amacı, hayatı yaşanmaya kılan en önemli değerdir. Platon “onun için sözlerimi hatırlayın ve unutmayın ki, hayatta göreceğiniz iş ne olursa olsun, erdem olmayınca, elde edeceğiniz her şeyin, yapacağınız her işin sonunda, utanç ve kötülük vardır” demektedir (Platon, 1944: 246 e). Erdemi, iyiyi elde etme gücü olarak tanımlayan Platon, erdemli olmanın koşulunun ideaların bilgisine sahip olmak olduğunu belirtir. Bu erdemli bir yaşam için bilginin zorunlu olduğu anlamına gelir. Böylesi bir yaşamın beraberinde bize mutluluğu da getireceği kuşkusuzdur. Nitekim Platon için, bilgi, erdem ve mutluluk arasında kuvvetli bir bağ vardır. Öyle ki, bilgisiz bir kimsenin mutlu olabileceği büyük bir yanılsamadır. Bu görüş Platon’a hocası Sokrates’ten kalan bir düşüncedir. Platon’da farklı olan ve Sokrates’te olmayan şey ise, Platon’un ahlakı derin bir devlet felsefesiyle birlikte götürmesidir. Platon o zamana kadar görülmemiş bir felsefi ciddiyetle devlet ve toplum meseleleriyle uğraşmış ve ideal devleti kişinin ahlaki ve mutlu bir yaşam sürmesinin temeline yerleştirmiştir. Bu öyle bir iç içe geçmedir ki, erdem ile siyaset bir

paranın iki yüzü gibi birbirini tamamlayan ve ayrılmaz bir niteliğe sahip olmuş ve bu ikisinin temelini yine bilgi oluşturmuştur.

Platon için ruh ile uğraşan sanat, siyasettir. Siyasetin işi, ruhu iyi etmektir ki mutluluk da ancak bu şekilde elde edilir. Ruhun iyi olmasından ise Platon, ruhun erdemli olmasını anlar ki bu aynı zamanda doğru yaşayışın biricik ölçüsüdür. Öyleyse siyaset, yurttaşların ruhlarını iyi kılmak, yani erdemli kılmak için, onlar için doğru yaşayışı sağlamak için vardır. Yurttaşların doğru yaşaması, toplumun doğru düzenlenmesinden bağımsız değildir. Yurttaşlar ancak doğru yönetilen bir toplum içerisinde mutlu ve doğru yaşayabilir. Bununla birlikte bir devletin doğru yönetilmesi de kişilerden bağımsız değildir, bir toplum ancak kendi ruhunu doğru bir şekilde yapılandırmış, ruhunu gerçek iyiye çevirebilmiş kişi ya da kişiler sayesinde doğru olabilir.

Devlet ile kişi arasında kurduğu bu birliktelik ve paralellik Platon'un insan ve toplum görüşünün temelini oluşturur. Bireyler için toplumun niteliğinden bağımsız bir iyiliğin olamayacağını düşünen Platon, bireylerin mutluluğunu toplumun mutluluğunda gördüğü için ideal devlet düşüncesine büyük önem verir ve yine bu yüzdendir ki kişideki doğruluğu araştırmadan önce toplumdaki doğruluğa bakmanın gerekli olduğunu düşünür. Çünkü ancak toplum doğru olursa kişi, kendi ruhundaki doğruluğu açığa çıkarabilecek, başka bir deyişle, kendisinde bulunan doğru kişi olma potansiyelini ancak doğru düzenlenmiş ve doğru yönetilen bir topluluk içerisinde ortaya koyabilecektir.

Platon'un devlet felsefesinin en dikkat çekici, aynı zamanda en fazla eleştirilen kısmı, onun toplumu katı bir hiyerarşiye bölmesi, birbiri arasında geçişin mümkün olmadığı katı bir toplumsal tabaka öngörmüş olmasıdır. Bu düşünce çizgisinde Platon, devleti para kazanan işçiler yani yönetilenler sınıfı, devleti korumakla görevli olan askerlerin bulunduğu savaşıncılar sınıfı ve bilge kişilerden oluşan yönetenler sınıfı olarak üçe ayırmıştır. Bir devlet adamı, kendi bünyesinde yaşayan insanların bu toplumsal sınıflardan hangisine dâhil edilmesi ve onların hangi işle uğraşmaları gerektiğine, kişilerin yaratılış özelliklerine bakarak doğru bir şekilde karar vermelidir. Bu, bir devlet adamının en önemli, en asli görevidir. Zira Platon için, farklı yaratılıştaki insanların aynı işi görmeleri doğru değildir. Platon, kişilerin doğuştan bazı özelliklerle dünyaya geldiğini, kiminin yaratılış gereği beden olarak güçlü ancak kafa yetisi bakımından güçsüz olduğunu, kiminin yapı bakımından daha cesur olduğunu, kiminin ise akıl yetisinin güçlü olduğunu, kişiler arasındaki bu yapısal farkı dikkate alarak onları ait oldukları toplumsal sınıfa dâhil etmek gerektiğini özellikle belirtmiştir.

Bununla paralel bir biçimde Platon insan ruhunu devletin sınıflarına karşılık gelecek şekilde iştah duyan/arzulayan yan, kızan/öfkelenen yan ve akıl sahibi/bilgi seven yan olarak üçe ayırmıştır. Bir insanın ruhu iştah duyan yana göre eğilmişse bu kişi yönetilenler sınıfına dâhil edilmelidir, çünkü yönetmek iştahın değil aklın görevidir; "isteklerde başa geçme yetkisi yoktur. Geçerlerse bütün hayatın düzenini altüst ederler" (Platon, 2017: 442 a). Benzer şekilde kişi ruhundaki bu üç yandan kızgınlık öfke yanını başa geçirmişse, bu kişi uygun bir eğitimle savaşıncılar grubuna dâhil edilmelidir. Kişinin ruhu akla göre düzenlenmişse, yani kişi kendisine rehber olarak akli olarak bilgiye ulaşmışsa, bu kişi

yönetici olmalı, yönetenler grubuna dâhil edilmelidir. Platon kişilerin ruhunun birbirinden neden farklı olduğunu Devlet’te bir masal yardımıyla ortaya koyar, bu bir Fenike masalıdır. Bu masala göre, Tanrı önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır ve bunların yönetici, yani toplumun başı olmaları gerekmektedir. Kimilerinin mayasına gümüş katmıştır ki bunlar da koruyucu olacak kişilerdir. Çiftçiler ve işçilerin mayasına ise, tunç ve demir vardır. Önderlerin, yöneticilerin birincil görevi, kişilerin daha çocukken mayasında hangi madenin bulunduğunu doğru bir şekilde tespit etmektir. Öyle ki bir devletin geleceği bu belirlemeyi doğru bir şekilde gerçekleştirmekle ilgilidir, “çünkü mayasında demir ya da tunç ile katışık olanların önderlik edeceği gün şehrin yok olacağını tanrı buyurmuştur” (Platon, 2017: 415 b-c).

Devlet adamının bu toplum bölümlenmesini doğru bir şekilde gerçekleştirebilmesi için, keskin bir görüş gücüne ve akıl yetisine sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle Platon yöneticilerin en önemli erdeminin bilgelik olduğunu söyler ve toplumun üç bölümüne denk gelen üç farklı erdem ayırt eder. Bu erdemler bilgelik, cesaret ve ölçülülük erdemleridir. Savaşanların erdemi cesaret, yönetenlerin erdemi bilgeliktir, yönetilenlerin erdemi de ölçülüdür. Ölçülülük, diğer erdemlerden farklı olarak, aynı zamanda tüm sınıflarda bulunması gerekir ki toplumun bütününde bir denge ve ahenk kurulmuş olsun. Bilgelik yalnızca yönetenlerde bulunması gereken bir erdemdir, yönetilenlerin bilge olması gerekmez. Aynı şekilde cesaret yalnızca koruyucularda bulunması gerekir. Ne var ki ölçülülük toplumun tüm sınıflarında bulunmalıdır. Ölçü, isteklere ve arzulara vurulan bir çeşit dizgin, bir sınırlamadır; isteklerin ve arzuların sınırlılığı, hem bilgelik için hem de cesaret için gereklidir, bu nedenle hem yönetilenler de hem yönetenler de bulunmalıdır. “Ölçü, yiğitlik ve bilgelik gibi değildir. Bu ikisi toplumun yalnız bir parçasında bulunur. Bütün toplumu da yiğit ve bilge kılar. Ölçüyse, bütün topluma yayılır. Bütün yurttaşlar arasında tam bir düzen kurar. Aşağı, orta, yukarı, güçlü, güçsüz, zengin, fakir herkes aynı ahenge uyar. İşte bu uyuşmaya ölçü diyebiliriz” (Platon, 2017: 432 a). Platon ölçülülüğü şu şekilde tanımlar: “Bize daha iyiyi aratan kanaat aklın kılavuzluğu ile üstün geldiği zaman bu egemenliğe ölçülülük denir. İçimizde hükmünü yürüten ve hazlara doğru bizi istediği gibi sürükleyen istek ise, böyle bir idareye de ölçsüzlük adı verilir. Böyle bir ad ne şerefli ne de değerli” (Platon, 1943: 238). Ne var ki yönetilenler tek başına bırakıldıklarında ölçülü olmayı beceremezler, çünkü yönetilenlerde akıl yetisi eksiktir, onlar ruhlarındaki arzuların egemenliği altındadır, ruhun bu yanı ise kişiye mutsuzluk getirir. Yönetilenler kendi başlarına ölçülü olamıyorlarsa, onları ölçülü ve mutlu kılacak, yani onları doğru yaşayışa yönlendirecek bir rehber ihtiyaçları vardır ki bu da toplumun bilge kişileri, yani akıl sahibi olan yöneticileridir. Platon, ortaya koymuş olduğu bu sınıflı toplumsal yapı ve ideal devlet anlayışıyla yalnızca tek bir sınıfın ya da ayrıcalıklı birkaç kişinin değil, bütün yurttaşların mutluluğunu sağlamayı hedeflemiştir (Platon, 2017: 420 c). Bu mutluluk da gerek kişide gerekse toplumda aklın rehberliği ile mümkündür, kişi bunu sağlayamıyorsa akıl sahibi kişiler tarafından yönetilmelidir.

Platon bu üç erdem yanı sıra dördüncü bir erdemden daha bahsetmiştir ki bu da doğruluk erdemidir. Toplumdaki bu kısımların-yönetenler, yönetilenler ve savaşanlar- her birinin kendi işini görmesi ise bir toplumdaki doğruluğu oluşturur. Bu şu demektir,

yönetilenler sınıfında bulunan kişi yöneticinin işine karışmamalı, aynı şekilde görevi koruyuculuk olan kişi de diğer iki sınıfın işlerine karışmamalıdır. Bu sağlandığında devlette doğruluk da gerçekleşmiş olacaktır. Bu bir devlet için hayati önem taşır, zira “bir devlet için yıkıcı olan, bu üç sınıfın birbirinin işine karışması, görevlerini değiştirmesidir” (Platon, 2017: 434 c).

Platon’un insanla devlet arasında kurmuş olduğu paralellige bağlı olarak, devletteki doğrulukla insan ruhundaki doğruluk benzer özellik gösterir: “öyleyse doğru bir adam, doğruluk bakımından doğru bir devletten ayrı olmayacak, onun benzeri olacaktır” (Platon, Devlet: 435 b). İnsan ruhundaki doğruluk da, insanın ruhundaki kısımların her birinin kendi işini görmesi, kendi ödevini yapması ile gerçekleşecektir. Bunu sağlayabilen kişi, doğru kişi, aynı zamanda da mutlu kişi olabilecektir. İnsan ruhundaki kısımlardan akıl yönetirse, kızan/öfkelenen yan akıldan yana olursa ve arzulayan yan da aklın buyruğuna girerse, insan ruhundaki doğruluk gerçekleşmiş olacaktır. Öyleyse hem tek bir insanda hem de toplumda doğruluk, her bölümün kendi işini göreceği ve bu bölümlerinbirbirinin sınırını aşmayacağı bir düzen oluşturabilmekle mümkün olmaktadır (Platon, 2017: 443 d). Bu görev insan için de toplum için de ancak aklın sağlayabileceği bir görevdir.

O halde toplumda en önemli görev yöneticilere düşmektedir. Bir kunduracı işini hakkıyla yerine getirmediğinde toplumun varlığı tehlikeye düşmez, ancak bir yönetici bilgi sahibi değilse ve devleti doğru yönetmezse, devletin yıkılacağı kesindir. Bu nedenle Platon, devleti filozof-kralların yönetmesi gerektiğini söyler. Filozof kişi, bilgiyi ve bilimi seven, bilginin bütününe ulaşmayı isteyen, hakikatin kendisini seyretmeyi seven, doğruyu kendi gözleriyle görebilen, yani her varlığın ideal gerçekliğine kolayca ulaşabilen (2017: 487 d), ideaları seyredabilen kişidir. Filozof kişi güzel nesnelere değil, bizzat güzelin kendisine ulaşabilmiş, yani görünüşlerle değil özlerle ilgilenen, var olanla ve var olanların özüyle ilgilenen kişidir. Devlet yönetimi de yaradılışları gereği filozof ve bilge olan bu insanlara verilmeli, felsefeyle ve gerçek bilgiyle uğraşmayıp sanılar düzeyinde kalanlar ise, yani çoğunluk, filozof yaradılışlı önderlerin buyruğuna girmelidirler (2017: 474). “Kalabalık, güzel şeylerin çokluğundan ayrı olarak kendi başına var olan bir güzelin, ya da tek tek bir sürü şeylerden ayrı olarak düşünülen bir özün bulunduğunu kabul edebilir kavrayabilir mi? Kavrayamaz. O halde halk filozof olamaz” (Platon, 2017: 494). Ancak filozofların yönettiği bir siyasal yapıyla tüm toplumun mutluluğu sağlanabilir ve böylelikle toplumda adalet de gerçekleştirilmiş olur.

Devlet Biçimleri ve Demokrasi Eleştirisi

Platon ideal devlet anlayışını ortaya serdikten sonra, bozuk devlet düzenlerini ve nedenlerini araştırmıştır. Onu bu araştırmaya iten en önemli nedenlerden biri, Sokrates’in o dönemde haksız bir şekilde yargılanması olmuştur. Platon bu olaydan sonra derin bir üzüntü duymuş ve doğru ve adaletli bir toplum modeli nedir ve nasıl olmalıdır sorusu üzerinde ciddi bir şekilde eğilmiştir. Doğru toplumu ideal devlet modeliyle ortaya koyduktan sonra, bozuk devlet düzenlerini de incelemiş ve onların neden bozuk oldukları ve insanları neden mutlu bir yaşayışa ulaştıramadıkları konusunda kafa yormuştur. Platon’un ortaya koyduklarına baktığımızda bozuk devlet düzenlerinin bozuk olmasının en

önemli nedeninin, insansal iyi ve erdemlerle olan bağlarının zayıf olması, değer olarak erdemleri ve bilgiyi değil başka sözde değerleri gözetmeleri olduğunu söyleyebiliriz. Bozuk devlet düzenlerinden biri Sokrates’i ölüme götüren yönetim biçimi olan demokrasidir, diğerleri ise, timokrasi, oligarşi ve tiranlıktır.

Platon devlet düzenlerini ele alırken her devlet düzenine karşılık gelen bir ruh yapısı ya da yaratılış özelliği olduğunu belirtmiştir. Bu düşünce oldukça önemlidir, çünkü bu açıkça devletin yapısı ile kişilerin ruhu arasında, ya da devletin neliği ile kişilerin ruhunun neliği arasında kurulan derin bağı açık biçimde ortaya seren bir düşüncedir. “Tiran ruhlu adam tiranlık yönetiminin, demokratik adam demokrasi yönetiminin benzeridir, ötekiler de durum aynıdır” (Platon, 2017: 576 c). En iyi yönetim biçimi aristokrasiye karşılık gelen insan ruhu ya da tipi, doğru ve erdemli insandır. Bu insan, kendisinde bulunan bu üstün yaratılışı, uygun bir çevre ve eğitim ile destekleyebilmiş erdemli insan modelidir, bundan başka Platon’un bozuk olarak adlandırdığı diğer devlet biçimlerine karşılık gelen insan tipi ya da modeli, aşağı yaratılıştaki olan insan modelleri olacaktır.

Timokrasi, şan-şeref sevgisine dayanan bir yönetim modelidir ve buna karşılık gelen insan modeli de temel değer olarak ün sahibi olmayı ve şeref kazanmayı görmektedir. Böylesi bir yönetimde ve böylesi bir insan ruhunda, önemli olan diğerlerine karşı üstünlük kurarak tüm şeref ve ünü kazanmaktır. Timokrasi insanının ruhuna akıl değil kızan-coşan yön vermektedir ve eksikliği de buradan gelmektedir. Platon bu insan tipinin, aslında yaratılış olarak iyi olduğunu ancak kötü bir çevre dolayısıyla bozulmuş olduğunu söyler.

Bozuk yönetim biçimlerinden bir diğeri oligarşidir, bu devlet düzeninde, kimin serveti varsa onun yönetmeye hakkı vardır. Dolayısıyla gelir üstünlüğüne dayanan, temel değer olarak parayı ve zenginliği gören bir yönetim modelidir. Platon’a göre oligarşinin bozukluğu bizzat ilkesinden kaynaklanır, nasıl ki bir gemide dümeni gemiciliği ya da kaptanlığı bilene değil de zengin olana verirsek geminin batması büyük olasılıksa, benzer şekilde bir devlette yönetim işi bu işten anlayan bilgi sahibi olana değil de parası olana verirse o devletin yıkılacağı da yüksek bir olasılıktır. Oligarşik yönetime karşılık gelen oligarşi insanı servete tutkundur, en büyük arzusu daha fazla para biriktirmektir, sahip olduğu akli yalnızca para biriktirmek için kullanır, erdemli olanlara değil zengin olanlara hayranlık duyar ve onlar gibi olmak için ne gerekiyorsa yapar, bunun için halkın mallarına el koyar, kendisi zenginleştikçe halk giderek daha çok yoksullaşmaya başlar. Açıktır ki böyle bir yönetimde erdemli kişilerin ortaya çıkması zordur, oligarşik bir toplum içinde çoğunluk da zengin olmayı hedefleyeceklerdir, erdemli ya da bilgili olmayı değil; çünkü yönetici neyi temel değer olarak görürse zamanla halk da onu benimser.

Bozuk yönetim biçimlerinden bir diğeri ve Platon’a göre en kötüsü tiranlıktır. Tiran ruhlu insan, en kötü insan tipidir aynı zamanda. Kendisini tamamıyla arzularının emrine vermiş, isteklerinin kölesi olmuş, azgın bir arzunun onu sürekli sürüklemesi ve bu kadar arzunun içinde hiçbir doyuma ulaşamaması neticesinde mutsuzluğun en derinine batmış kişidir. Tiran ruhlu insan hem yaratılışı bakımından akıldan yoksundur, hem de edindiği alışkanlıklar ve çevresi bakımından kötü yöne doğru çekilmiştir. Böylesi bir insan büyük bir talihsizlik sonucu yönetimin başına geçtiğinde gücünü korumak için halkı ezmek

zorunda kalacak, bir yandan halkı köle durumuna getirirken diğer yandan da halkın kendisini devirmesinden korktuğu için halka dalkavukluk yapacak, sürekli bir korku ve arzu çıkmazı arasında sıkışıp kalarak mutsuz insanların en mutsuzu haline gelecektir (Platon, Devlet: 579 b-c).

Yoksulların zenginleri yendiği ve yönetime yoksul çoğunluğun gelmesiyle oluşan yönetim biçimi demokrasi yönetimidir. Platon'un demokrasiye eleştirisinin temelinde, tıpkı diğer bozuk yönetim biçimlerinde olduğu gibi, yöneticinin bilgi ve erdem eksikliğinin olması, temel değer olarak kendisine sözde değerleri almış olması vardır. Demokrasinin değer olarak gördüğü şey, erdem ya da bilgi olmayıp eşitlik ve özgürlük ilkeleridir. Demokrasilerde, yurttaşlık hakları ve yönetim işleri, eşit olsun olmasın tüm yurttaşlar arasında eşit bir biçimde bölüştürülmüştür. Yönetimin başına geçmek için ne tür niteliklere sahip olduğunun, nasıl yetiştiğinin hiçbir önemi yoktur, halkın dostu olarak gözükmeye yeter kişinin yönetici olması için. Böylesi bir toplumda özgürlük sınırsızdır, herkes dilediğini yeme, dilediğini içme ve yapma özgürlüğüne sahiptir, kimsenin kimseden hesap sorma hakkı yoktur, uyulması gereken ilkelerden, ona göre davranılması gereken yasalardan ve kurallardan söz edilemez. Böylesi bir düzende Platon'a göre düzensizlik, kargaşa ve kaos oluşacak, bu da demokrasinin yıkılmasına yol açacaktır.

Bunun yanı sıra Platon'un demokrasiyi eleştirmesinin özel bir sebebi de vardır, bu da belirttiğimiz gibi hayatta en çok değer verdiği kişinin, Sokrates'in, demokrasi yönetimi dâhilinde haksız bir biçimde yargılanmış olması, suçlamayı "bütün insanlar içinde en az hak eden adam" (Platon, 1999: 325 b) olan Sokrates'in ölüm cezasına çarptırılmış olmasıdır. Bunun en önemli nedeni, demokrasilerde kararları veren kesimin bilgi sahibi olmaması ve erdemli kişilerden oluşmamasıdır. Platon insanların neyi temel değer olarak gördüğüne bağlı olarak değişen üç tür insan tipinden bahseder: haz sever insan, ün sever insan ve bilgi sever insan (Platon, 2017: 581 c). Söz konusu bozuk yönetim biçimlerinin karşılık geldiği insan tipleri, tahmin edileceği gibi ün sever ve haz sever insan tipleridir. Yalnızca aristokrasi yönetimi, bilgi sever insan tipinin ortaya çıkmasını sağlayabilir, çünkü bu yönetimin temel ilkesi bilgi ve erdem birlikteliyle kurulmuş ideal yönetimi oluşturabilmek, kişileri ve toplumu iyi kılabilme. Öyleyse yönetim bilgili ve erdemli olan azınlığa verilmelidir. Çünkü yalnızca bilgili ve erdemli insan, yaşanmaya değer bir yaşam kurabilir. Platon için gerçek anlamda insan olmak için, yalnızca yaşamayı ya da nasıl olursa olsun yaşamayı değil, yaşayacağı kadar iyi yaşamayı amaçlamak gerekir (Platon, 1946: 512 e). İyi bir devlet adamının temel amacı da yurttaşları elden geldiğince iyi kılmaktan başka bir şey olmamalıdır.

Filozoflar devletlerde kral olmadıkça ya da bugün kral ve yönetici dediklerimiz gerçek ve ciddi anlamıyla filozof olmadıkça siyasal güçle filozofluk aynı kişide birleşmedikçe, bugün bu işlerden yalnız birine ya da ötekine kendini veren birçok yaratılışlar böyle davranmaktan alıkoymadıkça, ne sitelerin, ne de insan soyunun dertleri bitip tükenmeyecektir. Gerçekten de başka türlü ne devlet ne de kişiler için mutluluk yolu olmadığını kavramak kolay değildir (Platon, 2017: 473 e).

İdeal devlet filozof kral tarafından düzenlenmiş bir devlettir ki bu filozofun ayırt ediciliği, onun ideaları kavramış olmasında yatmaktadır. Bunun gibi doğru insan, bilgeliğe ulaşmış insandır, onun bilgeliği de devlet de olduğu gibi, akıl yetisiyle idealara yükselebilmis

olmasında yatmaktadır. Görüldüğü üzere, Platon’da ideal devlet ile ideal insan tipi, dönüp dolaşıp idealarda birleşmek durumundadır. Bu, ideaların, özellikle de İyi ideasının Platon’un felsefesindeki merkezi rolünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç

Platon, yöneticilerin bilge insanlar olması gerektiğini, bilgi sahibi olmaksızın iyi bir yönetici olunamayacağını birçok yerde vurgular. Öyle ki insanların nasıl yaşamaları gerektiğine karar verecek olan yöneticinin bilgiden uzak olması beklenemez. Platon’un yöneticilerde bulunması gerektiğini düşündüğü bu bilgi, hem yöneticilik sanatının bilgisidir, hem de yalnızca bilge kişilerin sahip olabileceği “nasıl doğru yaşanır?” sorusunun cevabı olan insanın özünün, doğasının, ereğinin, erdemin ve mutluluğun ne olduğuna dair bilgidir (Arslan, 2019: 129). Bu bilgi, yaşamın değeri ve anlamını ortaya koyması bakımından yaşam için en değerli bilgidir. Bu bilgiye sahip olanlar filozoflardır ve onların yöneticiliğe seçilmesi gerekir. Filozof kralların en önemli işi, kişilerin ruhlarını doğru kılmaya, onları erdemli bir insan yapmaya çalışmak olmalıdır. O halde Platon’un ideal devletinde siyasetçinin en başta ahlaki bir yükümlülüğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Platon için, devletin kuruluş amacı sadece can ve mal güvenliğini sağlamak değildir, devletin varlığı bunun çok ötesinde ahlaki bir amaca hizmet etmektedir, bu da erdemli ve doğru bir yaşamın koşullarını sağlayabilmektir. Platon, bu amaca hizmet etmeyen, erdemli bir yaşamın gerçekleşmesini hedeflemeyen, erdemin dışında başka sözde değerleri kendisine rehber alan bilgiden uzak siyasal yapıların bozuk olduğunu ve böylesi düzenlerin er geç yıkılmaya muhtaç olduğunu düşünür.

Görüldüğü üzere, bilgi olmaksızın ne kişisel olarak erdemli bir yaşam ne de doğru düzenlenmiş erdemli bir toplum mümkündür. Bilgi hem varlığın hem erdemin, hem iyi bir siyasal düzenin hem de özel ve genel mutluluğun anahtarıdır. Dolayısıyla Platon tüm felsefesini bilgi üzerine kurmuştur diyebiliriz. Bilgi olmaksızın erdemli olmak, doğru yaşamak, adaleti kurmak, insana yaraşır bir toplum düzeni kurmak, mutlu olmak mümkün değildir. Hem bireysel hem de toplumsal iyiliğin ve mutluluğun kaynağı bilgidir. Bu bilgi de Platon felsefesinde ideaları bilmekle, özellikle İyi ideasına ulaşmakla mümkündür. İyi ideası, bilginin en yüksek konusudur; “doğruluk ve öbür erdemler yararlılık ve üstünlüklerini ondan alırlar” (Platon, 2017: 506). Ancak ve ancak hakikate ulaşmış bir ruh erdemli, mutlu ve doğru bir hayata kavuşabilir. İnsan kendi ruhundaki birliği ve düzeni, ancak bilgi sahibi olarak sağlayabilir. İnsan, içindeki akıllı yanı besleyip büyütürken, ruhun arzulan yanını ne aç bırakıp ne de tıka basa doyurarak, ona gerektiği kadar ve sınırlı bir özen göstererek, ruhun öfkeli yanını da sakinleştirip akla uygun hale getirerek (2017: 572 b) doğruluğu bulacaktır. Ne var ki bunu sağlamak kolay değildir, çünkü insanın ruhundaki en büyük yeri arzu ve isteklerimizle ilgili olan yanımız- Platon kullandığı benzetmesinde buna canavar yan der -kaplar, akıl ise - Platon’un insan yanımız dediği- en küçük yeri kaplayan yanımızdır. Dolayısıyla bu küçük insanın, devasa boyutlardaki canavarı dizginleyebilmesi kolay değildir. Bunu başarabilmesi için kişinin ruhunu boyuna incelemesi ve ona göz kulak olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra doğru ve ölçülü insan olabilmek, yukarıda da belirttiğimiz gibi, yalnızca kişinin bireysel yaşamında

gerçekleştirebileceği bir durum değildir, erdemli ve mutlu yaşayışa ulaşmak aynı zamanda ve büyük ölçüde toplumsal bir meseledir. Doğru insanın ortaya çıkması doğru düzenlenmiş bir devlet düzeni dışında pek de mümkün değildir. Platon'a göre doğru insanın erdemlere uygun bir yapıda doğması yeterli değildir, bir de insanın terbiye edilmesi gerekmektedir. Bunun için de bilgi ve erdem birlikteliğinden doğacak mutlu ve doğru düzenlenmiş bir topluma ihtiyaç vardır. "Çünkü insanları yetiştiren devlettir; devlet iyi olursa, insan da iyi olur, kötü olursa aksi olur" (Platon, 1944: 238 c). Çoğunluk akıl ve erdem sahibi olmayabilir, ama azınlık da olsa ruhunu aklın emrine vermiş, rasyonel ilkelere göre eyleyen, gerçek bilgiye, yani idealara ulaşmış, asıl anlamda var olanın idealar olduğunu görmüş, bilge olan filozoflar vardır. Ancak böylesi erdemli ve bilge filozofların yönetmesiyle erdemli bir toplum kurulur ve böylece toplum bir bütün olarak mutlu olur. Tüm toplumun bir bütün olarak mutlu olması için tek yol, akıl sahibi bilge kişiler tarafından yönetilmek, yani filozof kralların önderliğinde düzenlenmiş bir toplumsal ve siyasal düzlemde yaşamaktır. "Bir bilge adam çok kere on bin bilge olmayandan daha iyidir. Baş olmak ona ve kendisine uymak öbürlerine düşer" (Platon, 1946: 490).

İnsan olmanın özü, akıl yetisinde ve idealara sahip olmakta yatar, çünkü insan olabilmek için, duyuların çokluğunu bir düşünce ile bire indiren ve adına idea denilen şeyi anlamak lazımdır (Platon, 1943: 249 e). Dolayısıyla insan için en yüksek amaç, idealara ve özellikle iyilik ideasına ulaşmaktır. Bunu yapabilenlere-filozoflara- önderlik yetkisini vermek ise, insan olma yolunda bize düşen en büyük ahlaki ödev ve yükümlülüktür.

Platon için en iyi düzen, gerek yöneten ile yönetilen arasında, gerekse toplumu oluşturan üç sınıf arasında kurulmuş olan dostluk ilişkisiyle inşa edilmiş herkesin kendi işini yaptığı barışçıl bir düzendir. Platon böylesi bir düzenin aristokrasi ile gerçekleştirilebileceğini düşünmüştür.

Ama biz bununla kölenin zarar görmesini istemiyoruz...; tersine, biz herkes için, Tanrısal ve bilge bir varlığın buyruğu altına girmenin çok daha kârlı olduğuna inanıyoruz; bu varlık ister kendi içimizde olsun- en iyisi bu tabii-, ister dışarıdan yönetsin bizi. Böylelikle hep aynı düzen içinde yaşar, birbirimizin mümkün olduğu kadar benzeri ve dostu oluruz (Platon, 2017: 590 d).

Platon'un özellikle *Devlet* adlı eserinde ortaya koyduğu bu siyasi düşünceleri açık bir biçimde anti-demokratik olduğundan, Platon totaliter bir yönetim biçimini desteklediği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler oldukça anlaşılır olsa da, Platon'un düşüncelerine kısmen ya da tümüyle karşı çıkılabilsede, onun siyasi yönetimin yürütülmesinde aklın rolüne yaptığı vurgu, toplumsal meselelerin değerlendirilmesi ve düzenlenmesinde bilgi, erdem ve doğruluktan şaşmamak gerektiğinin altını çizmesi, her zaman göz önünde bulundurulması gereken oldukça önemli noktalarıdır.

Notlar

1. Sokrates'in Sofistlerin bu görüşlerine dair çürütmeleri, Theaitetos diyalogunda işlenmiştir, bkz. Bu görüşe getirdiği çürütmeler: 1. Herkesin bilgisi kendisi için doğruysa ve buna karşı çıkılamaz ise, herkes bilge olacak, bir başkasına bir şey öğretmenin zemini ortadan kalkmış olacaktır. O halde Sofistler hangi hakla erdem öğreticileri rolünü üstlenmişlerdir? 2. Bir diğeri çürütme, bilme ile algılama aynı şey iseler, o halde bir şeyi algılamıyor isem bilmiyorum. Ancak bizim bildiklerimizi daha sonra hatırlama dediğimiz

bir şey de var. “Fakat gören ve gördüğünün bilgisini elde eden, gözlerini kapadığında, onu hatırlar ama göremez.” (164) “”Görüyor” sözü “biliyor” sözüyle aynı anlamda oluyorsa, “görmüyor” ile “bilmiyor” da aynı anlamda olur” imdi şöyle bir durum ortaya çıkıyor: bilgisi elde edilen şey, onu artık görmediğimiz için, bilinmediği halde hatırlanmış oluyor.” “ o halde bilgi ile algının aynı olduklarını iddia etmek olanaksız gibi görünüyor” (164 b).“3. Protagoras, bütün insanların sanısının doğru olduğunu düşünüyorsa, “insan her şeyin ölçüsüdür” önermesine karşı çıkanların sanısının da doğru olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır, ki bu durumda bir köpeğin bilgisi de en yüksek bir insanın bilgisi de aynı ölçüde değersiz olacak, hiç kimse en küçük bir şey hakkında bile ölçü olamayacaktır (171b). Bu ve benzeri çürütmeler neticesinde Sokrates, “bilgi algıdır” önermesinin doğru olamayacağını ortaya koymaktadır.

2. Platon’a göre sanı görünüşlerle ilgilenen, görünüşe göre düşünebilmemizi sağlayan bir yetidir (Platon, 2017: 478). Sanı, özlerle değil görünüşlerle ilgilenir. Bilim varlıkla ilgilenir, bilimin karşısında olan sanı yoklukla ilgilenemeyeceğinden- çünkü sanının da ilgilendiği bir şey vardır, bu yokluk olamaz, yokluk hiçbir şeydir,- sanı ne bilgidir ne de bilgisizliktir, ikisinin arasında bir yerdedir. Bilgiden karanlık, bilgisizlikten aydınlık bir şeydir (Devlet, 2017: 478d).

Kaynakça

- Arslan, A. (2019), *İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon’a*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aristoteles, (1996), *Metafizik*, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2016), *Bilgi ve Değer*, İstanbul: DoğuBatı Yayınları.
- Platon. (1946), *Gorgias*, Çev. Reyan Erben, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Platon. (1944), *Meneksenos*, Çev. İrfan Şahinbaş, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Platon. (2017), *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimgöz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Platon. (1943), *Phaidros*, Çev. Hamdi Akverdi, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Platon. (2009), *Theaitetos*, Diyaloglar içinde, Çev. Macit Gökberk, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Platon. (1999), *Mektuplar*, Çev. İrfan Şahinbaş, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık.
- Whitehead, A. N. (1969), *Process and Reality*, Newyork: Free Press.